

ABD'İN İRAN'A UYGULADIĞI ALTIN YAPTIRIMI VE OLASI SONUÇLARI

2013 yılı da İran'ın nükleer programından dolayı Batı dünyası ile arasındaki gerilimi her geçen gün arttırdığı bir yıl olarak başladı. İran'a daha önceki yaptırımları inceleyen ABD, yapılan düzenlemelerin İran'a hesaplanandan çok daha fazla soluk aldığını gördü. Geçen yıl, İran'ın batılı ülkelerin yaptırımlardan kurtulmak için geliştirdiği "doğalgaz karşılığı altın" uygulamasını sonlandırmak için İran'a değerli taş satışı da yasaklayan yeni bir yaptırım paketi hazırlanmıştı. Önceki yaptırımlarda olduğu gibi, bu yaptırım yasa tasarısının da mimarları Demokrat Senatör Robert Menendez ve Cumhuriyetçi meslektaşısı Mark Kirk'dü. Yaptırım paketinin yıllık savunma yasa tasarısına eklenmesi için Senato'ya sunulmuştu. 30 Kasım 2012 tarihinde 94-0 oyla Senato'dan geçen öneri, yıllık savunma paketinin bir parçası oldu. Yıllık savunma paketinin de ayrı ayrı Temsilciler Meclisi'nden ve Senato'dan geçip, Başkan Obama tarafından imzalanıp yasallaşmasıyla, İran'a altın yaptırımını içeren yeni uygulamalar yürürlüğe girmiş oldu.

¹ <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1195/Seda+Kirdar>

6 Şubat 2013 tarihinde resmi olarak uygulanmaya başlayan yeni yaptırım kararlarına göre; bir ülkenin, İran’dan doğalgazı ve petrolü alması ancak, İran’ın yasal mal veya hizmetleri satın almak için kullanabileceği bir hesaba, bunların ücretlerini yatırmalarıyla mümkün olacak. Yani, İran bundan sonra petrol ihraç ettiği ülkelerden, karşılığında yiyecek, ilaç, tıbbi malzeme ve endüstriyel ürünler alabilecek.

Türkiye’ye Etkisi

Türkiye enerji ihtiyacı bakımından tamamen dışarıya bağımlı bir ülke. 2012 yılında gaz ihtiyacının %98’ini, petrol ihtiyacının da %93’ünü ithal ederek, enerji gereksinimi için toplam 60.1 milyar dolar harcadı. Türkiye, doğalgazı İran, Azerbaycan ve Rusya’dan boru hattı ile Cezayir ve Nijerya’dan ise sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) şeklinde alıyor. Doğalgaz gereksiniminin %16-20’sine yakın kısmını İran’dan karşılayan Türkiye’nin, ödemeyi, Türk Lirası cinsinden yapması Halkbank vasıtasıyla gerçekleşiyordu. İran ise gaz karşılığı elde ettiği Türk Lirasını uluslararası bankacılık sistemine sokamadığı için Türkiye’den külçe altın satın alıyor ve bunu çeşitli yollarla ülkeden çıkarıyordu. Türkiye’nin altın ihracatı 2012 yılında 2011 yılına kıyasla 10 kat artarak yaklaşık 12 milyar dolara ulaşmıştı. Türkiye’nin İran’dan ithal ettiği petrolün ödeme vadesinin 30 gün olan normal standartlara nazaran, 60 gün olması ve Türkiye’nin ödemeyi TL cinsinden yapması Türkiye için önemli bir avantajdı. Global finans sisteminin dışına itilen İran için ise, Türkiye’nin İran’a olan altın ihracatı, Tahran’a mali bir destek sağlıyordu. Altın yaptırımı kararının 6 Şubat tarihinde yürürlüğe girmesiyle, bu süreç bir nevi sona ermiş oldu.

Yeni yaptırımların diğer bir etkisi ise, Halkbank’ın üçüncü ülkelerin enerji ödemelerini kabul edebilmesinin yasaklanması. 6 Şubat öncesinde, Halkbank Hindistan’ın, Hint şirketlerinin çekilmesinden sonra, İran’dan aldığı petrolün ödemelerinin bir kısmını kabul ediyordu. Ancak yeni yaptırımlarla, Halkbank’ın üçüncü ülkelerin İran’a yapacağı ödemeleri kabulü de engellenmiş oldu. Bununla beraber, ABD’nin baskısıyla İran’dan petrol ithalatını 2012 yılında, 2011’e kıyasla %51’den, %41’e düşüren Türkiye için İran, hala önemli bir tedarikçi.

Türkiye’den Tepkiler

Senato’da yıllık savunma tasarısına eklenerek yasallaşan yaptırım paketinin esas amacının Türkiye ile İran arasındaki altın ticaretini engellemek olduğunu söylemek doğru olacaktır. Yaptırım paketi, yasalaşması için Senato’ya sunulduğu zaman, Türkiye altın ihracatının tamamının sadece İran’a yapılmadığını, yasalaşması halinde bu yaptırım paketini dikkate almayacağını ve komşusu İran’dan altın karşılığında doğal gaz almaya devam edeceğini en üst düzeyde ilan etmişti.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, konuyla ilgili “Bu (İran doğalgazı) bizim için stratejik bir ürün olması hasebiyle biz bunu alırız ve takas noktasında da yapmamız gereken takas neyse bu takası da yapacağımızı yine kendilerine söyledik. Her ülke kendi çıkarlarını çok rahat düşünüyor. Türkiye de kendi çıkarlarını tabii ki düşünecektir.” yorumunu yapmıştı. Bunun üzerine Ekim 2012’de İran Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı Muhammed Rıza Rahimi ile düzenlediği ortak toplantıda, Başbakan Erdoğan 16.5 milyar dolar olan Türk-İran Ticaret hacmini 30 milyar dolara çıkartmayı hedeflediklerini açıklamıştı.

Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız da Türkiye’nin Birleşmiş Milletler’in yaptırımlarına uyduğunu, İran’dan yapılan enerji ithalatının Türkiye için gerekli olduğunu ve ABD’nin ek yaptırımlarının etkisinde kalmayacaklarını ifade etmişlerdi. Bunun ardından, Taner Yıldız İran’a doğalgaz ve petrol karşılığında nakit transferi konusunda, “Biz ilgili yere ödeme yapıyoruz, gerisi bizi ilgilendirmiyor. Doğalgaz karşılığında ne verildiği önemli değil; altın olur, patates olur, başka şey olur...” ifadesini kullanmıştı. Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan da altın ihracatının talebin hangi ülkeden geldiğine bakılmaksızın süreceğini ve Halkbank’ın mevcut işlemlerine devam edeceğini belirtmiş ancak İran’ın altın talebinin bu yıl düşmesini beklediğini eklemiştir.

Olası Sonuçlar

Türkiye ABD'nin yaptırımlarının uygulanmaması halinde, finans ve bankacılık sektöründe ve ABD ile ekonomik ilişkilerinde ciddi sorunlar yaşayabileceğinin farkında. İran'dan aldığı petrol miktarını ciddi oranda azaltan kurumlara muafiyet uygulanıyor ve bu kurumlar ABD'nin kara listesine girmekten kurtuluyorlar. Bu sebeple, Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş. (TÜPRAŞ), bundan önceki yaptırımlardan sonra aldığı kararla, Suudi Arabistan'la temasa geçmiş ve oluşabilecek açığı bu pazardan kapatma yolunu seçmişti.

6 Şubat tarihinde yürürlüğe giren yaptırımlar, öncekilerden çok daha etkili ve sert unsurları içeriyor. İran'a değerli taş satışını yasaklamasının yanında, transit ticareti de engelliyor. Yaptırımların yürürlüğe girmesiyle İran, Türkiye'den ilaç, gıda, sanayi ürünü vs. alabilir ama üst düzey yetkililerin söylediğinin aksine, altın ticareti yapabilmek çok zor. Bundan sonra, Halkbank üçüncü ülkelerin değil, sadece Türkiye'nin İran'dan ithal ettiği petrol ve doğalgaz ödemelerini kabul edebilir. İran ise bunun karşılığında ne aldığı belgelemeden, ödemeyi bankadan çekemeyecek. Bunun yanında, uluslararası bankalar kendilerini riske atmamak için, Türkiye'deki bankalarla altın işlemi yapmaktan kaçınacaklardır. Örneğin, Meksika uyuşturucu kartellerinden kara para akladığı için ABD'ye 1.9 milyar dolar ceza ödemeyi kabul eden ve yaptırım kurallarını ihlal ederek İran başta olmak üzere Libya ve Sudan'lı iş adamlarıyla iş yaptığı gerekçesiyle suçlu bulunan HSBC, aldığı bir karar ile Türkiye'deki bankalarla altınla ilgili bir işlem yapmayacağını duyurdu. Bütün bunlardan dolayı önümüzdeki günlerde altın ihracatında azalma göreceğimizi söylemek yanlış olmayacaktır.

İşin diğer bir boyutu ise, İran'a uygulanan yaptırımlar dolayısıyla, Türkiye'de faaliyet gösteren İranlı şirketler. 2010 yılında Türkiye'de 418 İran sermayeli şirket kurulmuştu. 2011 yılında ise bu sayı yüzde 41'lik bir artış göstererek 590'a ulaştı. Yaptırım kararlarından büyük ölçüde etkilenecek olan Halk Bankası'nın pasif hale gelmesiyle, bu şirketlerin para transferlerinde de sorunlar yaşanacaktır.

Bu tablonun yaratacağı olası sonuç ise, batıdan çoktan uzaklaşan ve Türkiye'nin de alanında nüfuzunu sürdürmesi pek olası olmayan İran altın ticaretinin büyük ölçüde Çin'e kayabileceğidir. Bankaların global sisteme entegre olsalar da, batılı ülkelerle aynı şeffaflığı göstermediği Çin, İran için yeni bir hareket sahası yaratabilir.

Bu gözle görülür gidişat karşısında ABD'nin uygulayacağı yeni yaptırımların ne kadar caydırıcı olacağını zaman gösterecek. Gerekirse, Hürmüz Boğazı'nı kapayacağı tehdidini savuran İran'ın bu sert yaptırımlar karşısında nükleer programından vazgeçmesini beklemek doğru olmayacaktır. Ancak, kendini yeni bir kontrol mekanizması içine sokması, bunun yanında da manevra alanını Çin'e kaydırması beklenebilir. Tarafların, adımlarını diplomasi alanında mı yoğunlaştıracaklarını yoksa bir türlü istikrara evrilemeyen Arap Baharı'nın egemen olduğu coğrafyaya, sıcak bir çatışmanın daha mı ekleneceğini ileriki günlerde göreceğiz.